

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

Львівське відділення

На правах рукопису

Г Е О Р Г І А Д І

Алла Георгіївна

**ЖІНОЧІ ТРУДОВІ РЕСУРСИ
І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ЇХ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
В ПРОМИСЛОВОСТІ**

(на прикладі Львівської області)

Спеціальність 08.00.05 — Економіка, планування,
організація управління народним господарством
і його галузями

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ЛЬВІВ — 1993

Дисертаційна робота виконана у Львівському відділенні
Інституту економіки АН України.

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Злупко С.М.

Науковий консультант - доктор географічних наук
Писаренко С.М.

Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор
Кузьмін О.Е.,
кандидат економічних наук
Балуцька Р.Г.

Ведуча організація: Інститут економіки промисловості
АН України /м.Донецьк/

Захист відбудеться "26" березня 1993 р. о 14 годи-
ні на засіданні Спеціалізованої Ради Д 016.39.03 по захисту
дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора наук при Львів-
ському відділенні інституту економіки АН України за адресою:
290008, Львів-8, вул. Театральна, 17.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Львівсько-
го відділення інституту економіки АН України.

Автореферат розісланий "26" лютого 1993 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої Ради
кандидат економічних наук

В.І.Мовтанецький.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00825894 (-)

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

1. Загальна характеристика роботи

1.1. Актуальність теми

На нинішньому етапі розвитку української економіки, коли вона трансформується з адміністративної в ринкову, об'єктивно необхідними виявляються нове ставлення, нове мислення і нові підходи до жіночої праці, пошук сучасних, у відповідності із світовим досвідом, шляхів розв'язання проблеми використання жіночих трудових ресурсів.

Перехід України до ринку, який супроводжується значним спадом виробництва і глибокими кризовими явищами в економіці, зниженням життєвого рівня населення, зростанням соціальної напруженості та розладнанням фінансової системи, ставить перед економічною наукою і господарською практикою серйозні проблеми. До них належить і пошук - з точки зору суміщення функцій професійної діяльності і соціальних функцій матері та господині - шляхів раціонального використання жіночих трудових ресурсів у відповідності з вимогами і умовами дії ринкового механізму. В першу чергу це стосується зайнятості жінок, для якої характерні певні суперечності. Внаслідок переходу до ринкових відносин, скорочення обсягів виробництва зменшується кількість людей, зайнятих суспільно корисною працею. Серед вивільнених майже 70% становлять жінки, які практично соціально не захищені. На відміну від колишнього обов'язкового права на працю в сучасних умовах жінка не має гарантії зайнятості.

Але в той же час зайнятість жінок у народному господарстві України залишається ще дуже високою. Серед робітників і службовців жінки становлять 52%, серед колгоспників - 46%. Багато жінок /в деяких галузях промисловості від 40 до 50% зайняті важкою та малоефективною працею. Це значною мірою впливає на виконання материнського обов'язку, від якого залежить відтворення населення.

Аналіз сучасного стану використання жіночої праці в Україні свідчить про значні розбіжності між законодавчо закріпленими правами жінок і їх реальними можливостями.

Жінка практично ще не має можливості за власним бажанням змінювати форму трудового навантаження, виходячи з інтересів сім'ї та залежності від стадій життєвого циклу. Поєднання соціальних ролей накладає на неї подвійне навантаження, що негативно впливає на сімейні відносини, виховання дітей, їх здоров'я. Ще немає науково обгрунтованого механізму, дія якого була б спрямована на створення умов гармонійного поєднання жінками своїх сімейно-побутових і суспільно-професійних функцій, сприяла б повному розкриттю їх творчого потенціалу.

Особлива актуальність цієї проблеми визначається зростанням соціального значення жінок у побудові суверенної України, а також загостренням проблеми їх зайнятості в умовах реформування економіки і розвитку ринкових відносин.

1.2. Мета і завдання дослідження

Актуальність і важливість проблеми, необхідність її глибокого і всебічного вивчення визначили предмет й мету дисертаційної роботи, яка полягає в тому, щоб, враховуючи суспільну роль і місце жінки в суспільстві в умовах розвитку ринкових відносин, визначити шляхи оптимального поєднання професійних і материнсько-сімейних обов'язків жінок, зайятих в народному господарстві.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- узагальнити існуючі теоретичні підходи до визначення соціальної ролі жінок у державі, яка будує свою незалежність і реформує економіку;

- визначити якісні особливості жіночих трудових ресурсів, зайятих у промисловості;

- запропонувати заходи, спрямовані на створення умов для раціонального поєднання жінками, зайнятими в промисловості, своїй трудовій та громадській діяльності з материнством та виконанням сімейних обов'язків;

- розглянути сучасний стан соціального захисту працюючих жінок та розробити рекомендації щодо його вдосконалення.

1.3. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є трудівниці підприємств легкої та харчової промисловості Львівської області. Предмет дослідження - соціально-економічний механізм раціонального використання праці жінок у промисловості регіону.

1.4. Методологія та методи дослідження

Методологічною основою дисертаційної роботи послужили сучасні досягнення філософії, економічної, соціологічної наук в питань зайнятості і відтворення, реформування економіки в умовах розвитку ринкових відносин. Автором використані статистичний, соціологічний та кореляційний методи досліджень.

Джерелами фактичного матеріалу є результати вивчення автором раціонального використання жіночих трудових ресурсів у промисловості через проведення соціологічного дослідження трудової і соціальної активності жінок на 14 підприємствах легкої та харчової промисловості Львівської області; первинні статистичні матеріали промислових підприємств Львівської області, а також дані статистичних збірників і органів державної статистики про використання жіночих трудових ресурсів у легкій і харчовій промисловості України.

1.5. Наукова новизна роботи

На основі вивчення і конструктивного осмислення праць з проблематики використання жіночих трудових ресурсів в умо-

вах розвитку ринкових відносин досліджено соціальні функції жінок і їх суміщення в економіці, яка реформується;

- розроблена концепція регулювання жіночої зайнятості, визначено соціально-економічні передумови раціонального використання жіночих трудових ресурсів, шляхи збільшення їх вільного часу, зниження загального трудового навантаження на жінок;

- запропоновано систему факторів, які впливають на структуру зайнятості жінок, форми трудової діяльності, які б вони могли обирати за власним бажанням в залежності від стадій життєвого циклу й інтересів сім'ї;

- розроблені пропозиції щодо соціального захисту жінок, визначені основні напрями вдосконалення умов їх життя і праці;

- обґрунтовано механізми адаптації жіночих трудових ресурсів в екологічному середовищі з урахуванням збереження їх фізичного і психічного здоров'я.

1.6. Практична цінність і реалізація результатів дослідження

Розроблені методологічні і теоретичні положення формування соціально-економічного механізму раціонального використання жіночих трудових ресурсів у промисловості регіону можуть бути застосовані в практичній роботі центрів зайнятості і служб працевлаштування при розробці стратегії розвитку областей. Практичні рекомендації дисертації можуть придатися на підприємствах легкої та харчової промисловості України при вирішенні питань удосконалення використання жіночих трудових ресурсів.

Реалізувались результати роботи на підприємствах легкої та харчової промисловості Львівської області. Зокрема, Львівському обласному державному підприємству "Львівхліб" запропоновані "Методичні рекомендації по вдосконаленню жіночої зайнятості в нових умовах та соціального захисту жінок" для виробад-

ження на хлібокомбінатах міст Борислава, Дрогобича, Самбора, Стрия, Миколаєва, хлібо заводах Львова, Червонограда, Яворова. Такі ж рекомендації надіслано Стрийській сукоб'єкції фабрики, Стрийській швейній фабриці, Червоноградському панчішному виробничому об'єднанню, Червоноградському трикотажному об'єднанню "Юність". "Пропозиції по новому підходу до регулювання жіночої зайнятості та соціального захисту жінок в умовах переходу економіки до ринкових відносин" можуть бути використані при розробці законодавчих і нормативних актів Української держави.

1.7. Апробація роботи

Теоретичні положення і практичні рекомендації дисертації знайшли відображення в плановій темі 17-89 "Дослідження соціальних умов розвитку виробничого об'єднання при повному госпрозрахунку і самофінансуванні", виконаній Львівським відділенням ІЕ АН України з Надвірнянським лісокомбінатом.

Основні положення і результати роботи доповідались на наукових конференціях: "Комплексні проблеми організації праці в умовах науково-технічного прогресу" /м.Свердловськ, квітень 1991 р./, "Актуальні економічні та соціальні проблеми Західної України" /місто Львів, червень 1992 р./, "Трудовий потенціал України" /м.Луцьк, грудень 1992 р./.

1.8. Публікації

Результати досліджень опубліковані в друкованих працях загальним обсягом 1,3 д.а.

2. Основні положення дисертації

2.1. Жіночі трудові ресурси - значна складова частина трудових ресурсів України.

Перехідний період до ринкової економіки значною мірою впливає на кількість та якість трудових ресурсів, потрібних

народному господарству. Аналіз трудових ресурсів за статтю свідчить про те, що частка жінок у загальній кількості зайнятих значна і досягає 52%. За останні 50 років вона зросла майже в 5 разів /в 1939 р. становила 12%/. За 1989-1992 роки кількість жінок у народному господарстві України збільшилась на 10,7%, що визначило високий рівень їх зайнятості. В легкій і харчовій промисловості в структурі зайнятості жінки перевищують 60%.

Такий високий рівень цього показника супроводжується певними втратами для суспільства. Частішими стають розлучення, одночасно збільшується кількість дітей на одну одружену жінку скорочується. Разом з цим зростає показник правопорушень у неповних сім'ях. Зменшення народжуваності в свою чергу супроводжується збільшенням числа ослаблених дітей, а потім і хворобдорослих. Таким чином, зв'язок між участю жінки у виробництві і відтворенням населення дуже тісний.

У той же час треба відмітити, що об'єктивною тенденцією високорозвинутих країн світу є зростання зайнятості жінок. Залучення їх до виробництва, високий освітній рівень змінює становище жінок у суспільстві, розширює можливості задоволення їх потреб, форм життєдіяльності. Але рівень зайнятості жінок в Україні вищий, ніж у таких країнах, як Канада, Франція, Австрія, де він досягає 40%. Крім того, треба враховувати соціально-економічні умови, в яких живуть і працюють жінки в Україні.

2.2. Раціональним можна вважати таке використання жіночих трудових ресурсів, яке враховує їх освіту, кваліфікацію, вік, стан здоров'я, виробничу адаптивність.

В умовах розвитку ринкової економіки раціональне використання жіночих трудових ресурсів безпосередньо пов'язане з пошуком робочих місць, які б відповідали бажанням і можливостям

самих жінок, тобто їх трудовому потенціалу.

З формуванням ринку праці співвідношення робочих місць і відповідних жіночих трудових ресурсів стає однією з головних проблем їх раціонального використання.

В умовах розвитку ринкових відносин скорочується кількість працюючих на промислових підприємствах. На досліджуваних підприємствах в недалекій перспективі кожна десята трудівниця залишається без роботи. Це жінки, яким до пенсії ще декілька років, або ті, які мають малолітніх дітей чи високооплачуваних чоловіків. Більшість жінок з тривогою очікує ринку праці, безробіття. Їх віковий ценз 40-50 років. Вони тривалий час пропрацювали на одному підприємстві і будуть відчувати певні труднощі при зміні професії. Як показали соціологічні дослідження, молоді жінки будуть самостійно шукати роботу /20%. Вони згодні змінити професію /6%, найбільш активні та ініціативні мають бажання організувати власне підприємство чи кооператив /6%. Сільські мешканки, яким стало важко добиратись на роботу до міста внаслідок подорожчання транспорту, повернуться в село, займуться господарством /4%. І тільки 4% жінок, малоактивних в соціальному плані, в основному з середньою освітою, старшого віку будуть просити допомоги державних організацій. Вони потребують соціального захисту в першу чергу.

Найбільше жінки не задоволені своєю роботою через низьку оплату праці /40%. Доцільно на деяких технологічних операціях переглянути чинні норми виробітку або підвищити тарифи на виконання певних видів робіт. Це значною мірою вплине на підвищення трудової активності на даному робочому місці, на якість виконання робіт і продукції, на стан трудової дисципліни.

17% опитаних відповіло, що їх чоловіки визнають право жін-

ки на професійну самореалізацію. Це сім'ї з високим соціально-культурним рівнем, в яких сформований сприятливий мікроклімат для утвердження кожного члена родини як особистості. Тут створюються належні умови для підростаючого покоління, формуються професійні звички, зберігаються сімейні трудові традиції.

2.3. Раціональне використання жіночих трудових ресурсів визначається системою факторів, до яких можуть бути віднесені організаційно-технічні, економічні, професійно-кваліфікаційні, демографічні, соціально-психологічні, етнічні, екологічні, інфраструктурні, сімейно-побутові. Названі фактори позначаються на раціональному використанні жіночих трудових ресурсів у всіх галузях господарського комплексу регіону, але в промисловості їх вплив має свої кількісні та якісні відмінності.

Організаційно-технічний фактор безпосередньо впливає на структуру виробництва, його спеціалізацію і концентрацію, що в свою чергу визначає структуру зайнятості жіночих трудових ресурсів. Розвиток науки і техніки вимагає постійного прогресу в організації праці, змін у професійно-кваліфікаційній структурі працюючих жінок. Названий фактор пов'язаний також із змістом та умовами праці, що особливо важливе для жіночих трудових ресурсів.

Подвійний вплив на ці ресурси справляє демографічний фактор, оскільки від нього залежить можливість виконання жінками своєї основної соціальної функції - материнства, а з другого боку, він визначає їх чисельність у суспільному виробництві.

Реально існуючі масштаби і характер праці жінок сьогодні перебувають нерідко за межами їх фізіологічних можливостей. Вони зазнають значних фізичних, психічних навантажень, що по-

в'язане з недостатнім врахуванням особливостей жіночої робочої сили.

Майже 80% жінок зайняті тяжкою малокваліфікованою працею в промисловості. Причому в енергетиці, харчовій промисловості, металообробці й машинобудуванні їх питома вага на ручних роботах вища ніж в цілому по Україні.

Скорочення зайнятих на ручних і тяжких роботах відбувається в переважній більшості за рахунок чоловіків, а абсолютне значення цього показника серед жінок зростає. Такі умови праці негативно впливають на їх здоров'я та дітородну функцію, на здоров'я дітей. Нині за стан здоров'я жінок у промисловості ніхто відповідальності не несе.

У традиційно жіночих галузях промисловості трудівниці в основному зайняті на роботах II та III розрядів, а чоловіки займають посади керівників, майстрів і робітників У та УІ розрядів. За даними соціологічних досліджень, в харчовій промисловості середній кваліфікаційний розряд жінок майже на 30%, а в легкій - на 35% нижчий, ніж відповідний розряд чоловіків.

В Україні жінки-керівники вищих ступенів управління становлять близько 7%. Практика, яка склалась зараз, характеризується тим, що на перших ступенях керівництва жінок багато. Але чим вищий ступінь керівництва, тим менше їх серед керівників, навіть у таких галузях, які є традиційно жіночими. Зумовлюється це недостатньою професійною підготовкою жінок. Вони в два рази рідше, ніж чоловіки, підвищують свою кваліфікацію, що спричиненє значним побутовим навантаженням.

Умови праці безпосередньо впливають на здоров'я жінок та їх дітей, реалізацію творчих можливостей, результативність роботи. Витрати на поліпшення умов праці жінок виправдовуються не тільки економічною, але й соціальною ефективністю. Об-

стеження підприємств України показали, що практично ні на одному з них не застосовуються гнучкі режими праці жінок, не завжди їм надається можливість працювати неповний робочий день, слабо впроваджується в практику досвід надомної праці, який широко використовується в країнах Прибалтики, у Німеччині, Японії.

Рациональне використання жіночих трудових ресурсів потребує усунення або нейтралізації несприятливих факторів, пов'язаних з характером і умовами праці, тобто підвищення його соціальної ефективності. Вона визначається оптимальним поєднанням активної, творчої праці жінок, участі в суспільно-політичному житті з материнством; відповідністю фізіологічних особливостей і стану здоров'я жінок їх професійній діяльності; скороченням диференціації за умовами жіночої праці; зростанням соціальних вимог до робочих місць, на яких зайняті жінки. Дотримання цих вимог сприятиме підвищенню ефективності виробництва, збереженню здоров'я жінок, створенню необхідних умов для виконання ними генеративної функції.

У той же час соціологічні дослідження, проведені на підприємствах легкої і харчової промисловості Львівської області, свідчать, що більшість жінок байдуже ставиться до свого здоров'я /до негативних факторів шкідливі умови роботи віднесли лише 10% респондентів/ і при наявності вибору перевагу віддає важкій роботі з вищою оплатою. Для деякої кількості і компенсації за працю в тяжких і шкідливих умовах - вагомим джерелом прибутку. Потрібен економічний механізм, який би стимулював адміністрацію підприємств швидше вивільняти жінок від робіт, на яких вони не повинні використовуватись.

До негативних факторів 17% опитаних віднесли тяжку фізичну працю. На підприємствах необхідно враховувати особливості жіночої фізіології, психології, вплив шкідливих факторів, ство-

рюючи робітницям сприятливі умови праці, застосовувати для них нестандартні режими роботи. Такі заходи вимагають додаткових матеріальних витрат. Тому доцільно змінити податкову політику з тим, щоб ті підприємства, які виділяють кошти на поліпшення виробничих і побутових умов жінок, мали певні пільги.

Серед опитаних жінок 9% вказали на низьку престижність своєї роботи. Вони зазначають, що із задоволенням працюватимуть на даному підприємстві, якщо їм будуть створені відповідні умови, в першу чергу підвищена заробітна плата.

Дослідження свідчить, що основна більшість жінок /64%/ не хоче міняти своєї професії. Вони бажають працювати в обраній галузі, але на вище оплачуваній роботі. Це свідчить про певну інертність. Очевидно, не всі з них задоволені своєю роботою, але звикли до колективу, до робочого місця і розуміють, що перепрофількуватись їм буде важко. Незначна кількість опитаних бажала б змінити професію і реалізувати себе в нематеріальній сфері, а саме в торгівлі /9%/, у сфері побутов /8%/, в охороні здоров'я /7%/, в народній освіті /4%/.

Психологічний фактор є одним з основних у мотивації ефективною жіночої праці, бо жінки більш емоційно оприймають вплив навколишнього середовища. Особливо важливо враховувати психологічний фактор при професійній орієнтації і професійному відборі жінок, оскільки вибір професії відіграє важливу роль у раціональному використанні їх праці.

Значний вплив на ефективність використання жіночих трудових ресурсів мають умови життя і праці. Саме вони впливають на затрати фізичних сил жінок, на використання ними вільного часу. Велике значення має також рівень оплати праці, оскільки в промисловості має місце нерівність винагороди праці жінок і чоловіків.

Задоволення роботою значно більше у жінок, зайнятих розумовою працею /87% опитаних/ і значно менше серед тих, хто виконує фізичні операції /63% опитаних/. Цей показник перебуває в прямій залежності від організації праці, санітарно-гігієнічних умов, режиму роботи, рівня її оплати, можливості просування по службі. Серед причин незадоволеності роботою в першу чергу була названа низька оплата праці /41%/, на другому місці - велике фізичне навантаження /18%/.

2.4. Буди соціальної активності жінок функціонально пов'язані і взаємообумовлені. В сукупності вони впливають на ефективність жіночої трудової діяльності, яка визначається рівнем поєднання сімейних, материнських та виробничих функцій.

Тривалий час у соціалістичному суспільстві до жінок ставились лише як до певного виду трудових ресурсів, у зв'язку з чим вирішувалось питання про підвищення їх соціальної активності з метою максимального залучення до суспільного виробництва. Був своєрідний культ ділової жінки, причому ігнорувалась головна її функція - материнство, тобто в першу чергу відтворення самої людини. Збільшення зайнятості жінок у суспільному виробництві супроводжується втратами для суспільства у вигляді зменшення кількості дітей на кожну з них вдвоє /з 4,4 до 2,2/, зростання розлучень в 4,4 раза.

Поряд із скороченням народжувачості збільшується кількість дітей, народжених з відхиленням у здоров'ї, що пов'язується з фізичним і психічним здоров'ям матері. Таким чином, життєздачність населення залежить від соціальних умов, в яких перебувають жінки в суспільстві.

Одночасно посилюється соціальна активність жінок, спрямована на виконання фізіологічних функцій материнства.

За даними соціологічних досліджень, займатись сім'єю і

вихованням дітей бажають 64% опитаних жінок і лише 8,7% прагнуть розвивати свої творчі здібності, а 4% осцновним у житті назвали успішне зростання по службі та здобуття належного значення в суспільстві. Це в основному молоді дівчата, випускниці вищих учбових закладів, серед них і керівники підрозділів, які є потенційними організаторами, керівниками, підприємцями. Необхідна організація професійного відбору таких ініціативних кадрів, які після належної підготовки з урахуванням ділових та професійних якостей зможуть очолювати колективи, займатись підприємництвом, бізнесом.

Реалізація жінкою сімейно-побутової ролі проходить у позаробочий час, більшість якого витрачається на обслуговування сім'ї. Перевантаження в побуті -- дуже серйозна проблема, яка негативно впливає на соціальне самопочутті, трудову і суспільно-політичну активність, виховання дітей. Тільки 50% сімей віддають білизну в пральню, лише 1/30 частина домашньої роботи виконується службою побуту. На виховання дітей в бюджеті часу жінок залишається 40-50 хвилин на добу.

Соціологічні дослідження, проведені на підприємствах легкої і харчової промисловості Львівської області, свідчать, що бажання поєднувати сімейні та виробничі обов'язки мають лише 16% жінок із числа всіх опитаних. Такий малий процент пояснюється тим, що подвійне навантаження нести дуже важко.

У сполученні професійної праці з материнством і сімейними обов'язками в сучасних умовах закладені свої протиріччя. Вони полягають у тому, що жінка не завжди може проявити себе достатньо повно в суспільному виробництві й реалізуватися в сім'ї. Вона працює з перевантаженням, в умовах дефіциту часу, з підвищеною напругою. Це впливає на здоров'я, розвиток особистості, емоційно-психологічний мікроклімат сім'ї. Особливо це стосується жінок-керівників, робочий день яких

триває 9-10 годин. Крім того, треба враховувати, що матері сімей, зайняті домашніми справами 30 годин на тиждень, можуть займатися вихованням дітей лише 10 годин.

У зв'язку з цим при створенні певних умов, а саме збільшенні грошових доходів чоловіків, продовженні оплачуваної відпустки по догляду за дітьми частина жінок, як свідчать соціологічні дослідження, покинула б виробництво і зайнялась домашніми справами. В сучасних умовах такий крок неможливий, оскільки він викличе погіршення матеріального становища сім'ї.

2.5. Головною мотивацією суспільної діяльності жінок у сучасних умовах виступає орієнтація на зростання добробуту сім'ї.

Про це свідчать результати соціологічних досліджень. На запитання: "Що спонукає Вас до роботи?" - матеріальну зацікавленість назвали 84,6% і тільки 6,8% - необхідність реалізації своєї професійної освіти. Поліпшення матеріального добробуту сім'ї 38,9% опитаних бачать у збільшенні власних грошових доходів і 35,4% - у підвищенні заробітної плати чоловіка. Цей факт засвідчує низький рівень життя багатьох родин.

За свідченням 56% жінок, їхні чоловіки вважають, що заробіток дружини - суттєве доповнення до матеріального становища сім'ї. 78% відмітило, що чоловік заробляє недостатньо, щоб утримувати сім'ю. Метою трудової діяльності таких жінок є збільшення сумарного доходу родини. Можливо, при зростанні реальної заробітної плати інших членів сім'ї цей показник міг би знизитись.

Але в той же час чоловіки 14% жінок негативно ставляться до роботи дружини, бо вважають, що її місце - в сім'ї.

2.6. Соціально-економічний механізм раціонального викорис-

тання жіночих трудових ресурсів поєднує систему заходів економічного, соціального, організаційного характеру, спрямованих на створення умов життєдіяльності жінок, які б сприяли гармонійному поєднанню ними сімейних і професійних ролей, розвитку їх особистості як у сфері праці, так і в сімейно-побутових відносинах.

Однією з актуальних соціально-економічних проблем підвищення ефективності використання жіночих трудових ресурсів є забезпечення права добровільності вибору трудової діяльності. Жінка має сама вирішити, чим займатися, - домашнім господарством і виконанням сімейних обов'язків чи виробничою діяльністю, бізнесом, науковою або державною роботою. Але держава повинна створити умови для формування її ділової кар'єри.

Режим тимчасової зайнятості дозволив би жінці гнучко управляти своїм робочим часом і більш успішно поєднувати виробничу діяльність з виконанням сімейних обов'язків. Крім того, такий режим сприяв би набуттю необхідної кваліфікації й досвіду /часто втрачених внаслідок вимушених перерв у роботі/. Але режими тимчасової зайнятості не вигідні підприємствам /підвищення чисельності, зменшення продуктивності праці, збільшення витрат, показника плинності кадрів та ін./. В той же час в умовах ринку цей стан може змінитись на користь застосування різних режимів роботи.

Соціально-економічний механізм раціонального використання жіночих трудових ресурсів передбачає і розробку політики, спрямованої на вирішення проблем у сім'ях, де жінки працюють, на соціальну підтримку родин, особливо молодих, держанок. Причому ця політика пов'язана із станом ринку праці, в залежності від якого вона може спрямовуватись або на залучення жінок до виробництва, або на виключення їх з нього.

Крім того, сімейна політика залежить і від демографіч-

ної ситуації. При її погіршенні необхідно вживати заходів стимулювання збільшення числа дітей. Вона передбачає як грошові дотації сім'ям з малими дітьми, виплати на їх виховання, так і розвиток суспільних форм виховання, надання послуг по догляду за дітьми. Необхідно створити молодим жінкам сприятливі умови для виконання материнських функцій поряд із збереженням професійної активності. Це - подовження тривалості відпустки по вагітності і пологах, збільшення строків та підвищення рівня оплати додатково частково оплачуваної відпустки.

Необхідно гарантувати право молодій сім'ї на житло незалежно від рівня забезпеченості ним їхніх батьків, розширити кредитні пільги, впровадити субсидії на придбання житла.

Соціальна політика щодо жінок пов'язана з виконанням вже чинних законів, які спрямовані на поліпшення умов їх життя і праці. Реалізація законодавчих актів потребує створення відповідних умов і засобів їх здійснення.

Демократизація суспільства передбачає активну участь жінок в управлінській діяльності на всіх рівнях. Принципове значення в загальній системі заходів удосконалення соціально-економічного механізму є висунення їх на керівну роботу. Воно повинно починатись з удосконалення професійного відбору жінок, як і чоловіків, що мають індивідуальні якості, необхідні для керівництва. Потрібне глибоке знання психології жінок і тенденції її розвитку, основних рис жіночого характеру. В сучасній кадровій політиці створена громадська думка, що жінки не можуть претендувати на службу кар'єру нарівні з чоловіками. Результати соціологічних досліджень свідчать, що 72,3% респондентів - жінок не бачать перспектив свого службового зростання.

Багато чоловіків-керівників не хочуть брати жінок на

роботу в сфері менеджменту, особливо на місця, де до цього працювали чоловіки.

У складний для України перехідний період повинні бути використані повною мірою такі позитивні жіночі якості, як інтуїція, вміння розуміти людей, комунікабельність, контактність. У нас є потенційна можливість збільшити кількість жінок - керівників вищого ступеня. Для цього слід зайнятись підготовкою їх у галузі бізнесу та підприємництва, маркетингу, управління підприємствами, організації реклами. Тим більше, що згідно з проведеним опитуванням, 6% респонденток хочуть розпочати власну справу. В умовах ринку при належній підготовці і створенні відповідних умов їх кількість може значно зрости.

Скорочення тривалості роботи жінок на виробництві має суттєвіше значення, ніж введення для них коефіцієнтів та доплат. У зв'язку з цим соціально-економічний механізм включає широке застосування гнучких графіків роботи, можливість працювати неповний робочий день, використовувати надомну працю, різні пільги для жінок, які працюють, враховуючи їх фізіологічні і психічні особливості. В Україні діє законодавство про охорону праці жінок, але далеко не сприятлива ситуація із здійсненням на практиці законодавчих актів, які надають їм певні пільги. Слід підкреслити, що в наш час переважає медико-біологічний, а не соціальний підхід до здоров'я жінок. Сьогодні за стан їх здоров'я відповідальності не несе ні держава, ні роботодавець. Необхідна термінова переорієнтація на здоров'я людини як найвищу цінність.

2.7. В умовах реформування економіки України управління зайнятості трудовими ресурсами потребує вдосконалення.

Для вирішення цієї проблеми необхідно забезпечити:

- прогнозування зайнятості жіночих трудових ресурсів /як

по Україні в цілому, так і по регіонах/ на основі прогнозу демографічних процесів, а також галузевої і територіальної структури виробництва;

- розробку програм освіти, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів, безперервної системи освіти, яка б відповідала вимогам ринкової економіки;

- врахування особливостей ринку праці, який передбачає більшу рухомість жіночих трудових ресурсів, розширення свободи вибору місця проживання, професії, характеру роботи;

- формування механізму фінансового забезпечення раціональної зайнятості жіночих трудових ресурсів.

2.8. Сучасний ринок жіночої праці потребує розробки інвестиційної, технологічної, кредитно-фінансової, податкової політики, яка б сприяла більш раціональному використанню жіночих трудових ресурсів.

Формування сучасного ринку жіночої праці безпосередньо пов'язане із структурними змінами економіки, які будуть торкатися всіх галузей економіки, в тому числі й традиційно жіночих - легкої і харчової промисловості. На підприємствах відбувається значне вивільнення робочої сили, і в першу чергу робітників, зайнятих ручною працею, серед яких висока питома вага жінок. Жіноче безробіття стає реальністю і вимагає від держави заходів регулювання зайнятості жінок, проведення їх перепідготовки, залучення до нових видів діяльності.

Слід також розробляти інструмент гнучкого пристосування структури робочої сили до конкретних виробничих завдань підприємств, до зміни умов, в яких вони функціонують.

Необхідно ввести кадрове планування на підприємствах всіх форм власності. Ширше застосовувати наймання жіночої робочої сили за контрактами на певний строк. Така форма зайнятості дозволить жінкам більш гнучко використовувати свій

робочий час і успішніше поєднувати виробничу діяльність з виконанням сімейних обов'язків.

Система соціального забезпечення жінок має бути представлена різними формами обслуговування, грошової допомоги, розмір якої повинен враховувати зміни цін. В першу чергу це допомога вагітним жінкам, матерям, які доглядають малих, хворих дітей.

3. Висновки і пропозиції

1. При переході України до ринкових відносин збільшиться кількість незайнятих жінок, в тому числі й тих, яким залишилось декілька років до пенсії. Вважаємо доцільним зменшити пенсійний вік жінок і диференціювати його в залежності від професії.

2. З метою забезпечення соціального захисту жінок органами місцевої влади повинна бути створена система захисної інфраструктури, організовані додаткові робочі місця. При цьому має воляю підтримуватись ініціатива жінок у створенні комерційних, приватних та малих підприємств, благодійних організацій. Важливо забезпечити глибину і контроль реалізації програм, спрямованих на кращу адаптацію жінок в умовах ринкової економіки.

3. Сім'я - один з головних суб'єктів економічної, демографічної і соціальної політики молодшої держави України. Наше суспільство повинно створити всі умови для раціонального поєднання професійної зайнятості жінок, їх громадської діяльності з материнством та виконанням сімейних обов'язків, звернувши на останнє особливу увагу. Держава має надати жінці право і можливість за власним бажанням змінювати структуру трудового навантаження з відхиленням у бік чи то професійної, чи то домашньо-сімейної праці, виходячи з інтересів родити та в залежності від стадії життєвого циклу.

4. У першу чергу жінка повинна виконувати свою основну функцію - формування та збереження сім'ї, виховання підростаючого покоління. Для цього необхідно створити сприятливі умови для виховання малолітніх дітей вдома, збільшити оплачувану відпустку по догляду за дітьми до 5-6 років. Це зменшить дитячу захворюваність, кількість "важких" дітей, поліпшить мікроклімат у сім'ї. Чоловікам, які утримують сім'ї з непрацюючими дружинами, доцільно збільшити заробітну плату для підтримання стабільного матеріального становища сім'ї.

5. Для надання жінкам можливості поєднувати домашні й суспільні обов'язки доцільно прийняти нормативні акти про неповний робочий день, гнучкий графік роботи. При цьому необхідно передбачити, що ці заходи будуть вигідні для підприємств /зменшення оподаткування на кошти, що йдуть на створення сприятливих виробничих і побутових умов жінкам та ін/. Ефективним засобом було б поліпшення режиму роботи дошкільних закладів, умов і якості догляду за дітьми в цих установах. Спеціальні заходи щодо поліпшення медичного обслуговування матері й дитини могли б розробити і впровадити місцеві органи влади.

6. Необхідною умовою повноцінної професійної діяльності жінок є особлива, порівняно з чоловіками, охорона праці. Йдеться про спеціальний захист організму, репродуктивної системи від впливу шкідливих виробничих факторів. При проектуванні та будівництві нових промислових об'єктів потрібно планувати структуру робочих місць у залежності від статі. Організм жінки гостріше, ніж у чоловіка реагує на несприятливі умови праці. Тому при виготовленні устаткування, інструментів повинні враховуватись антропологічні та динаметричні характеристики.

7. При нормуванні праці доцільно на деякі види робіт

розробити нові норми виробітку для жінок. Також треба розробити особливі умови охорони їх праці та техніки безпеки, захисту організму від шкідливих виробничих факторів.

8. Скорочення обсягів виробництва в деяких галузях вивільнить частину працівниць. Необхідно організувати перенавчання з метою зміни професії та перепрофілювання. Частина жінок із задоволенням працювала б удома за договорами з підприємствами чи приватними фірмами. Застосування надомництва було б вигідним об'єм сторонам.

9. Ринок виявить частину жінок, найбільш активних у соціальному плані, які бажають самоутверджуватись шляхом професійного зростання і підвищення своєї майстерності, організації власної справи. Для них доцільно створити пільгові умови, підвищити їх рівень у галузі підприємництва, маркетингу, бізнесу. Таке навчання можна проводити на основі вже діючих загальних курсів з менеджменту та маркетингу, але з урахуванням спеціалізації галузей виробництва, де працюють ці жінки.

10. Становлення та розвиток сучасної України дозволить відновити та зберегти знищені за певних обставин історично традиційні види трудової діяльності жінок, характер праці в яких розкривав багату виробничу і художню культуру жіночої праці. Тому найбільш талановитих працівниць треба залучити до виготовлення виробів художніх промислів, характерних для певних етнічних груп населення.

11. Соціальний захист має набути цільового і адресного характеру. На державному рівні доцільно створити комітет з проблем жінок та сім'ї, який би мав високий статус, доступ до діяльності уряду та відстоював інтереси жіноцтва в усіх національних програмах, відповідав за здійснення державної політики охорони матері і дитини та втілення в життя проголошених Конституцією прав жінок.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Кондратюк Б.И., Георгиади А.Г. Критерии экономической эффективности использования трудовых ресурсов опытных производств // Интенсификация опытно-экспериментального производства / Горин М.П., Сороката Л.П., Сачовский И.М., Алексеев И.В. и др. / - Львов. политехнич.ин-т, Львов, 1990. Деп. в УкрНИИТИ 24.09.1990, № 1626.

2. Георгиади А.Г. Анкетирование как метод оценки использования женских трудовых ресурсов // Проблемы совершенствования организации и стимулирования труда в условиях рыночной экономики: Тез. докл. науч.-конф. совещ. - Свердловск, Свергл. ИИХ, 1991.

3. Георгиади А.Г., Негрич М.Д. Соціологічні обстеження використання жіночих трудових ресурсів на Надвірнянському лісокомбінаті // Трудовий потенціал в умовах ринку. - К.: ІЕ АН України, 1992.

4. Георгиади А.Г. Ефективне використання жіночої праці в умовах ринкової економіки // Трудовий потенціал України: Тези доп. наук.-практич. конф. - Львів, 1992.

5. Проблеми жіночої праці в умовах ринкової економіки // Актуальні економічні і соціальні проблеми Західної України: Тези доп. наук.-практич. конф. - Львів: ЛПІ, 1992, в друці.

6. Георгиади А.Г. Жінка на виробництві // Харчова і переробна промисловість, 1993, в друці.

Підписано до друку 26.І.93. Формат 60x84/16.
Обсяг І друк.лист.Зам.98. Тир.100. Безплатно.

Віддруковано офсетним способом
в учбо-експериментальній друкарні Українського
поліграфічного інституту імені Івана Федорова
м Львів-4, вул.Личаківська,3

470200

БЕЗПЛАТНО.

АВ 26.778
АВ 26.778